

Nya regler om försäkringspreskription?

I december 2010 avlämnade jag en departementspromemoria (Ds 2011:10) med förslag till nya regler i försäkringsavtalslagen (FAL) om preskription av försäkringsersättning m.m. Nu har remissyttrandena över promemorian kommit, och det är dags för justitiedepartementet att ta ställning till vad som skall hända med förslaget.

Det kanske inte går så fort - det tar tid i departementen när det inte är någon lagstiftning som är brådskande från politisk synpunkt. Och det kan man inte säga att den här är. Politikerna har verkligen inte skyndat på någon reform angående dessa frågor. Däremot är det från juridisk synpunkt hög tid att något händer i saken.

En och annan kommer nog ihåg förhistorien. I 2005 års FAL överförde man bara preskriptionsreglerna från äldre lag – 1927 års FAL och konsumentförsäkringslagen – till den nya lagen. Under förarbetena till lagen visade länge inte någon instans, inte ens försäkringsbranschen, något intresse för en reform av reglerna, och FRK föreslog inte någon sådan.

Omkring år 2000 ändrade branschen mening i frågan, och man tänkte då i departementet utreda saken, men så kom flera HD-domar - särskilt NJA 2000 s. 385, NJA 2001 s. 93 och NJA 2001 s. 695 I och II – som ändrade läget. De var så förmånliga för konsumenterna att det var politiskt omöjligt att göra sådana ändringar som branschen tycktes vilja ha.

Önskan om nya regler

Under det fortsatta arbetet med lagen ville emellertid inte bara försäkringsbolagen utan också Lagrådet och Lagutskottet se nya regler på området. Det höll också departementet med om, i och för sig, men de tidigare bestämmelserna upptogs oförändrade i propositionen, och ingenting hände sedan lagen antagits av riksdagen.

Detta med preskriptionsreglerna har varit ett dåligt samvete i varje fall för känsliga personer inom departementet. Efter en del diskussioner gav man mig uppdrag sommaren 2010 att utreda frågan.

Fortsatt gott konsumentskydd

Enligt direktiven skulle utredningsuppdraget i den här delen syfta till att, med ett fortsatt gott konsumentskydd, skapa tydligare och mer ändamålsenliga preskriptionsregler på försäkringsområdet. Hänsyn skulle också tas till intresset att ersättningskrav inte skall kunna göras gällande efter alltför lång tid. Vidare skulle övervägas om det finns skäl att införa strängare krav på försäkringsbolagen att

Nordisk Försäkringstidskrift 4/2011

informera dödsbon och andra förmånstagare vid försäkringsfall som består i den försäkrades död – också det ansågs som en viktig fråga vid lagens tillkomst.

I det här sammanhanget är det väl preskriptionsfrågorna som har största intresset. Som bekant gäller två frister enligt FAL. Den som vill göra anspråk på försäkringsersättning skall väcka talan mot försäkringsbolaget inom tre år efter att ha fått kännedom om att anspråket kunde göras gällande och i vart fall inom tio år från det att anspråket tidigast kunde göras gällande; annars går rätten till ersättning förlorad. (Se 7 kap. 4 § och 16 kap. 5 §.)

Samma regler gäller vid trafikförsäkring (31 § trafikskadelagen), och motsvarande föreskrivs i patientskadelagen, fast tioårstiden vid patientförsäkring här räknas från den tid då skadan orsakades (23 §).

I de domar jag talat om tolkade Högsta domstolen trafikskadelagens preskriptionsregel påtagligt välvilligt mot den försäkrade; bl.a. ansågs utgångspunkten för treårsfristen vara när en skada ger sig till känna, vilket försäkringsbolaget haft bevisbördan för, och preskriptionstiden kunde räknas olika för skilda skadeverkningar. Också tioårsfristen skulle räknas från när skadan gav sig till känna.

Man menade alltså, för trafikförsäkringens del, att fristen skulle kunna börja långt efter det att trafikolyckan inträffade. På flera andra punkter är det emellertid oklart hur reglerna skall tolkas.

Preskriptionstiden enligt FAL är på detta vis förkortad jämförd med de allmänna bestämmelserna i preskriptionslagen (1981:138), där som huvudregel gäller en tioårsfrist från tillkomsten av fordran och preskriptionen kan avbrytas bl.a. redan genom en skriftlig påminnelse.

FAL:s bestämmelser fick visserligen från början sitt innehåll efter en avvägning mellan intressena på ömse sidor, men här tycks försäkringsbolagens intresse ha vägt tyngst: i förarbetena till 1927 års FAL motiverades den kortare fristen framför allt med att försäkringsbolagen hade ett särskilt behov av att överblicka sin ekonomiska ställning.

Behov av klarare regler

Samtidigt har emellertid reglerna utformats på ett sätt som gör det svårt för bolagen att konstatera om preskription förekommit i det enskilda fallet. Behovet av klarare regler har ofta betonats från försäkringsbranschens sida, särskilt efter de omtalade HD-domarna, och det verkar helt berättigat. Också försäkringstagarna lär tycka att reglerna är komplicerade och svårtolkade.

Över huvud taget är det naturligt att varken försäkringstagarna eller allmänheten gillar preskription av försäkringsersättning (och för övrigt

inte heller av andra ersättningsanspråk). Man kan säga att reglerna typiskt sett leder till resultat som kan verka otillfredsställande och stötande, eftersom den enskilde går miste om en rätt som han egentligen skulle ha haft enligt avtalet.

Gå en balansgång

När man skall utreda en sådan här reform får man förstås gå en balansgång mellan konsumentsynpunkter och branschens intressen. Det är svårt för alla regeringar att föreslå regler som kan tyckas försvaga konsumenternas ställning, och detta gäller till stor del också försäkringarna för småföretagare – åtminstone för den nuvarande regeringen. Det är något som man inom branschen får ta hänsyn till när förslaget bedöms.

Vid utredningsarbetet har till en början synpunkter inhämtats från en rad försäkringsbolag och från konsumenthåll, framför allt Konsumentverket. Resultatet blev att det finns goda skäl för att nu ta upp frågan om en reform av preskriptionsreglerna på området, även om det inte förekom några allvarigare problem vare sig för de försäkrade eller för branschen. I varje fall behövdes tydligare och mera ändamålsenliga bestämmelser på området.

Efter en översikt av vissa utländska regelsystem och förslaget till europeiska principer på försäkringsområdet (PEICL) konstaterar utredningen att några lämpliga förebilder för reformerade regler är svåra att finna på dessa håll; de skulle vara svåra att passa in i det svenska systemet. De nya reglerna bör anknyta till FAL:s system och synsätt.

Det har påpekats i debatten att den korta preskriptionstid som gäller för försäkringsbolagens del är förmånligare än vad som gäller för andra företag, fast också dessa har ett behov av att överblicka sin ekonomiska ställning. Försäkringsbolagen har snarare särskilda möjligheter att kalkylera kommande ersättningsanspråk.

Så resonerade man ju inte när reglerna tillkom år 1927, men värderingarna har ändrats. Det är klart att domstolarna har tillämpat reglerna om treårsfrist mycket välvilligt mot de försäkrade, men ändå finns det goda skäl för en förlängning, framför allt från konsumentsynpunkt men också annars.

Normalt tio års preskriptionstid

Utredningen har ansett fristen i stället lämpligen böra vara normalt tio år. Någon särskild tioårsfrist för vissa anspråk skulle då inte behövas. Att döma av de uppgifter som inhämtats skulle knappast detta motivera någon premiehöjning av betydelse. Krav på grund av sena skador är när allt kommer omkring ovanliga.

Samtidigt är det, som direktiven framhåller, angeläget att ge klara och lättillämpade regler som underlättar hanteringen av anspråken –

Nordisk Försäkringstidskrift 4/2011

det är ju i båda parternas intresse. Vad som framför allt betonas i promemorian är att det inte är lämpligt att låta fristen räknas från ett så svårbedömt förhållande som den försäkrades kännedom om anspråket.

Det är knappast rimligt att lägga bevisbördan på försäkringsbolagen för ett sådant förhållande som i allmänhet bara den försäkrade vet något om. Utgångspunkten för preskriptionen bör i stället vara en omständighet som utan svårighet går att objektivt konstatera för båda parter, i allmänhet försäkringsfallet.

Det är klart att man ibland kan tveka om just försäkringsfallet är en tidpunkt att räkna fristen från, t.ex. beträffande ansvarsförsäkringen, som ju har sina särdrag. Men det går knappast att finna någon annan lämplig utgångspunkt för fristen här heller. I varje fall innebar promemorians förslag att man över huvud taget skulle räkna preskriptionstiden från försäkringsfallet.

I fråga om trafikförsäkring har ju de sena skadorna ställt till komplikationer, genom skillnaden mellan olika besvär och skadeverkningar - de är säkert välkända för många. Det har verkat lämpligt att låta tioårsfristen utgå från skadehändelsen – alltså trafikolyckan. På detta sätt tillgodoses också direktivens synpunkt att ersättningskrav inte ska göras gällande efter alltför lång tid.

Av liknande skäl har utgångspunkten för tioårsfristen vid patientförsäkring föreslagits – liksom nu – vara tiden då den aktuella skadan orsakades. Från rättsteknisk synpunkt är det ju i alla dessa fall en fördel med en tioårsfrist där man lätt kan konstatera utgångspunkten.

Enligt förslaget bör den här tioårsfristen liksom de nuvarande fristerna kombineras med en förlängning av tiden på sex månader om den försäkrade framställt anspråk inom fristen, räknat från den tidpunkt då bolaget förklarat sig ta slutlig ställning till ersättningskravet. För klarhetens skull har föreslagits att denna förklaring ska ske skriftligen.

Frist vid omprövning av periodisk ersättning

En särskild fråga är vilka frister bör gälla när det gäller omprövning av periodisk ersättning enligt TSL eller patientförsäkring. Regeln i 5 kap. 5 § skadeståndslagen om omprövning av skadeståndet vid väsentligt ändrade förhållanden är ju tillämplig också vid dessa ersättningar. Här har det verkat rimligt att fristen för det ersättningsanspråk som uppkommer på grund av omprövningen räknas från tidpunkten för det förhållande som grundat omprövningen, och tiden har satts till tre år.

Nordisk Försäkringstidskrift 4/2011

Man skulle alltså räkna denna tid från exempelvis en medicinsk förändring av den skadelidandes tillstånd, eller en försämring av den skadelidandes ekonomiska läge. I detta fall är ju den skadelidande redan medveten om sitt försäkringskydd och får bara se till att han gör något åt det nya kravet inom de närmste åren.

Det här innebär ju att i inget fall – fränsett vid omprövning – ett ersättningskrav skulle kunna framställas sedan mer än tio år gått från försäkringsfallet (respektive skadehändelsen eller patientskadans orsakande). Det skulle alltså försäkringsbolagen inte behöva räkna med.

Såvitt angår personskador, kan detta åtminstone teoretiskt innebära att ett berättigat ersättningskrav på grund av besvär som visar sig efter tioårsfristen skulle vara preskriberat. Men den situationen lär vara mycket ovanlig - orsakssamband med skadehändelsen sällan går att visa vid sådana sena krav.

I promemorian diskuteras en regel om att talan om ersättning för personskada även efter tioårsfristen skulle kunna väckas, om den som begär ersättning bevisligen varken känt till eller bort känna till sitt anspråk efter fristens utgång. Men där sägs att en sådan regel stämmer mindre väl med utredningens syfte att inte ersättning skulle kunna krävas efter alltför lång tid, och dessutom skulle den som sagt knappast få nämnvärd praktisk betydelse – den skulle bara locka den försäkrade att processa om krav som han sällan kan bevisa.

Från allmän synpunkt bör man inte uppmuntra till dyra processer i detta läge. Någon sådan regel har inte tagits upp i lagförslaget – tioårsfristen från försäkringsfallet eller skadehändelsen skulle gälla över hela linjen.

Möjlighet föreskriva kortare frist behålls

I promemorian föreslås vidare att man behåller den särskilda möjligheten att vid företagsförsäkring föreskriva en kortare frist för anmälning av anspråk – för närvarande är den ju ett halvt år (se 8 kap. 20 § 2 st.). Regeln kan naturligtvis verka sträng mot den försäkrade och innebär vissa risker för den skadelidande vid ansvarsförsäkring; att den har sina nackdelar har man hållit med om också på en del håll inom försäkringsbolagen. Men den har ju också fördelar, bl.a. genom att den underlättar en snabb utredning av skadan och åtgärder från bolagets sida att hindra ytterligare skador.

Också förlängningen av den treåriga preskriptionstiden kan motivera en extra anmälningsskyldighet. Regeln har alltså behållits i förslaget, fast fristen förlängts till ett år räknat från försäkringsfallet.

För närvarande finns det ju en möjlighet att vid företagsförsäkring förelägga den försäkrade att väcka talan inom viss tid, minst sex månader från delfåendet (se 8 kap. 20 § 1 st.) Det är ju ett lämpligt

Nordisk Försäkringstidskrift 4/2011

sätt att få slut på långvariga tvister om ersättningskrav. Enligt promemorian skall ett sådant föreläggande vara möjligt också vid konsumentförsäkring men minimifristen samtidigt förlängas till ett år.

Regeln skulle dock inte tillämpas vid ansvarsförsäkring – här medför den ju särskilda risker för en skadelidande, som kan bli lidande på att den försäkrade låter rätten till ersättning preskriberas.

Speciell regel om preskription av regresskrav

En speciell regel har föreslagits om preskription av regresskrav från annat försäkringsbolag. I detta fall kan man tänka sig att det regressande bolaget betalat ersättning så sent att det inte hinner framföra sitt anspråk innan tioårstvisten utgått. Enligt förslaget skall fristen då alltid bli minst ett år från den betalning som grundar återkravet.

I övrigt har inga ändringar av betydelse föreslagits i de nuvarande preskriptionsreglerna. Bl.a. skall i klarhetens intresse behållas bestämmelsen att preskriptionen avbryts bara genom att talan väcks (eller motsvarande åtgärder vidtas).

Att låta preskriptionen avbrytas redan genom ett skriftligt krav skulle ställa till åtskilliga komplikationer – bl.a. skulle tvisten om försäkringsersättning kunna fortsätta ytterligare tio år eller mer, något som knappast ökar en försäkrads chanser till ersättning. Utredningen om skadan och sambandet med försäkringsfallet blir ju sämre för varje år som går.

Godtagbar praxis hos livförsäkringsbolagen

När det gäller livförsäkringsbolagens skyldighet att informera om försäkringsfall skall jag bara nämna att enligt promemorian nuvarande praxis får anses i stort sett godtagbar. Dock skulle man i lagen i varje fall införa en regel om att bolagen skall på ett ändamålsenligt sätt kontrollera om dödsfall förekommit och i så fall genast underrätta dödsboet och förmånstagare med känd adress. Försummar bolaget det, får de inte åberopa att ersättningskravet preskriberats förrän 30 år efter försäkringsfallet.

Lite enklare och mera lätthanterliga regler

Detta är alltså huvudpunkterna i förslaget. Det är ju inte särskilt djupsinnigt men innebär i varje fall att reglerna blir lite enklare och mera lätthanterliga.

Som framgår innebär förslaget en kompromiss. För att glädja konsumenterna och andra försäkringstagare har preskriptionsfristerna förlängts, framför allt genom regeln om tioårspreskription – det är förstås också en fördel för skadelidande vid ansvarsförsäkring. Från försäkringsbolagens synpunkt har å andra sidan förslaget fördelar bl.a. genom att preskriptionsreglerna förenklas och fristen räknas från försäkringsfallet (skadehändelsen, skadans orsakande) samt

genom att bolagen normalt inte behöver räkna med några anspråk efter fristens utgång. Ur ett rättstekniskt perspektiv måste förenklingarna i regelsystemet anses som en vinst.

Positiva remissyttranden

Remissyttrandena är i stort sett förmånliga. En lagstiftning är trolig. Det finns emellertid några större och en lång rad mindre problem som departementet får fundera på. Det är för tidigt att tala om något ställningstagande, men jag kan nämna några av problemen.

Vid remissbehandlingen har man på sina håll menat att man trots allt skulle ge en skadelidande möjlighet att kräva ersättning efter tioårstidens utgång, enligt den där regeln som diskuterats i promemorian – den skadelidande skulle visa att han varken känt till eller bort känna till sitt anspråk när fristen utgick. Det var som väntat en tilltalande synpunkt för en del godhjärtade remissinstanser, och säkert gäller det också för många politiker. Men Svensk försäkring har för sin del tagit bestämt avstånd från en sådan regel, och den skulle onekligen ta bort en av poängerna med lagstiftningen.

Ett skäl för att regeln skulle kunna undvaras har varit att den normalt inte skulle ha någon betydelse, eftersom den skadelidande som sagt sällan kan styrka samband med försäkringsfallet vid sådana sena skador. Nu visar det sig emellertid att på ett visst område, nämligen patientförsäkring, skador av det slaget inte sällan förekommer, t.ex. sena strålningsskador eller sent insjuknande i hepatit C. Det kunde tala för att man skulle ta med en regel av detta slag just vid patientförsäkring, men knappast t.ex. vid trafikförsäkring – där är ju typiskt sett det inte vanligt med krav av det slaget.

Ett väsentligt problem är utgångspunkten för preskriptionen. Vid olycksfallsförsäkring räknas enligt 1927 års lagmotiv, som HD tagit fasta på, inte olycksfallet utan tiden när en skada visar sig som försäkringsfall. Den ståndpunkten skulle innebära att trots allt sena ersättningskrav skulle vara möjliga i detta fall.

Några remissinstanser har tagit upp detta förhållande och påpekat olikheten mot trafikförsäkring, där skadehändelsen ju skulle vara det avgörande. Över huvud taget har flera remissinstanser framhållit att det inte alltid är så lätt att avgöra vad som är försäkringsfall vid olika försäkringar och att man kan behöva förtydliga detta i lagen.

Inget förslag om övergångsregler

Av övriga problem som kommer upp skall jag framför allt nämna övergångsreglerna – promemorian innehåller inget uttryckligt förslag om dessa. Skall det avgörande för tillämpningen vara när försäkringsavtalet slöts – fast det passar inte särskilt bra vid trafikförsäkring eller patientförsäkring – eller när försäkringsfallet inträffade?

Nordisk Försäkringstidskrift 4/2011

Det väsentliga är här hur pass stor roll preskriptionstidens längd spelar när försäkringsbolagen bestämmer premier eller villkor. Personligen tycker jag att tiden för försäkringsfallet bör bli avgörande – det skulle innebära en fördel för försäkringstagarna som väger tyngre än branschens intresse av att kalkylera med preskriptionstiderna. Men det är en tveksam fråga; hur departementet kommer att resonera är oklart.

Bertil Bengtsson